

مهدوی، صدیقه

آموزش برای دنیای جدید: برگرفته از نظریات ماریا مونته سوری/

تألیف صدیقه مهدوی. -- تهران: متن گستران آریا، ۱۳۸۴.

۹۷ ص: جدول.

ISBN 964-8662-34-7

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

قسمت عمده ی مطالب این کتاب از نظریه های مونته سوری و کتاب های وی استفاده شده است.

کتابنامه: ص. ۹۷.

۱- مونته سوری (روش آموزش). ۲. کودکان -- روانشناسی. ۳. کودکان -- سرپرستی، الف. مونته سوری، ماریا، ۱۸۷۰-۱۹۵۲ م، Montessori, Maria. ب. عنوان.

۳۷۲/۱۳۹۲

LB۷۷۵/م۸م۹

م۸۴-۲۳۱۸۴

کتابخانه ملی ایران

نام کتاب: آموزش برای دنیای جدید

تألیف: صدیقه مهدوی

شمارگان: ۵۰۰۰

شابک: ۹۶۴-۸۶۶۲-۳۴-۷

طراح جلد: علیرضا لطیفیان

چاپ: اول زمستان ۱۳۸۴

ناشر: متن گستران آریا

قیمت: ۱۱۰۰ تومان

مقدمه

علوم شناختی در برگیرنده حوزه هایی از دانشهایی شناختی چون روانشناسی، هوش مصنوعی، زبانشناسی، فلسفه و علوم اعصاب که سازوکار و تکوین شناخت در ما انسانها را مورد بررسی قرار می دهند در ربع قرن اخیر در یک همگرایی تاریخی، دانشی نوپا و جنجال برانگیز را پدید آورده اند که آنرا دانش شناخت (Cognitive Science) می نامند.

دانش شناخت در دهه گذشته حوزه ای از معرفت را بر ما گشوده که آنرا فرا شناخت می نامند. فرا شناخت «شناخت شناخت» و «یادگیری یادگیری» را نشانه رفته است و در این رهگذر نظریات فرا شناختی، انقلابی را در حوزه های یادگیری و شناخت ایجاد کرده اند که به شدت نظامهای تعلیم و تربیت را تحت تأثیر قرار داده است.

کتاب حاضر برگرفته از نظریات «مادام مونته سوری» تلاشی است برای پیوند نظریات فرا شناختی و آموزش پیش دبستانی که هدف آن نه ایجاد و تقویت رفتاری جدید در کودکان و نه آقاء نوعی شناخت به آنان بلکه پدید آوردن راهی است که آنان یادگیری را یاد گرفته و شناخت را بشناسند.

می توان کتاب حاضر را اثری بسیار ارزشمند در زمینه «یادگیری خود گستر» در حوزه تعلیم و تربیت فرآیند مدار و فراشناختی دانست که نویسنده کتاب خود عملاً با کار بست روشهایی که در کتاب تشریح کرده است موفق به تربیت کودکانی توانمند، با رشدی چند بعدی و مجهز به اشتیاقی فراوان برای یادگیری پایان ناپذیر شده است.

مؤلف کتاب که خود راهبری یکی از درخشانترین مجموعه های آموزشی را از پیش دبستانی تا دانشگاه بر عهده دارد در این کتاب به تشریح مبانی و روشهای آموزشی پرداخته که خود در مرکز آموزش پیش دبستانی تحت مدیریت خویش موفقیت آنها را آزموده است.

مرکز نشر و تحقیقات متن گستران آریا مفتخر است که در راستای پروژه مدارس آینده این مرکز، کتابی ارزشمند را در حوزه تعلیم و تربیت نوباوگان ایران عزیز منتشر ساخته که یقیناً دقت در آن پویایی نوین را در حوزه آموزش و پرورش پیش دبستانی موجب خواهد گردید.

دکتر فرهاد سرباندی

مدیر مسئول

زمستان ۱۳۸۲

۷	پیشگفتار
۱۲	مقدمه
۱۴	شرح مختصری از زندگینامه ی ماریا مونته سوری
۲۲	نظریه مونته سوری در مورد رشد
	رشد
۲۴	دوره های رشد
۲۹	آموزش و مرحله نخست رشد
۳۰	رشد مهارت های حرکتی
۳۷	رشد شخصیت
۴۱	رشد زندگی اجتماعی
۴۲	توجه به رشد مغز
۴۳	رشد نخستین مغز: سریع، تعاملی و شگفت آور
۴۵	رشد زبان
۴۹	تجربه محیطی و دوران حساس
۵۱	عوامل موثر در رشد و پرورش کودک
۵۳	ذهن گیرا
۵۷	تعادل

کلاس

- ۶۳ مبانی آموزش مونته سوری
- ۶۷ قوانین کلاس
- ۷۰ مفهوم آزادی
- ۷۱ زیبایی و فضای اطراف کودک
- ۷۲ نظم
- ۷۳ واقعیت در کلاس
- ۷۴ نقش معلم در کلاس
- ۷۷ برنامه ریزی و مدیریت کلاس
- ۷۹ رفتارهای فیزیکی نامناسب
- ۸۰ نکات ویژه و مورد توجه در شیوه آموزشی مونته سوری
- ۸۳ روابط معلمان و پدر و مادرها
- ۸۵ توصیه هایی به راهنمایان کودکان
- ۸۷ اظهارات یک کودک
- ۸۹ جامعه و آموزش دوران کودکی
- ۹۱ منابع

پیشگفتار

به کودکان چه بیاموزیم؟

به راستی به کودکان چه بیاموزیم تا هنگامی که بزرگ شدند زندگی کردن برایشان مشکل نباشد یا به آن‌ها چه بیاموزیم تا آموخته‌هایشان برایشان مشکل ایجاد نکند؟ مدت‌ها ست این پرسش‌ها ذهنم را به خود مشغول کرده‌است.

چرا همیشه می‌کوشیم ذهن کودکانمان را مملو از اطلاعات کنیم؟ آیا همه‌ی آنچه که به آن‌ها می‌آموزیم برایشان مفید خواهد بود؟ چیزهایی هم هست که باید به آن‌ها بیاموزیم اما نمی‌آموزیم؟ و پرسش مهم‌تر این که ما تا چه حد حق داریم هرآنچه را خود احساس می‌کنیم خوب است به کودکانمان بیاموزیم؟

آیا هیچ‌گاه فکر کرده‌ایم که ممکن است مدرسه‌های ما به ماشین‌های یاددهی و ما معلمان به راننده‌های این ماشین‌ها تبدیل شده باشیم؟ و بدتر اینکه مقصد و مسیر را هم از کودکانمان نمی‌پرسیم، بلکه خود تعیین می‌کنیم و مصیبت‌بارتر اینکه والدین و مسئولان هم با ما همراهند. به عبارت ساده‌تر، ما مسئله‌ی پر اهمیت یادگیری/یاددهی را با آموزش دادن اشتباه گرفته‌ایم و تصور ما این شده است که وظیفه‌ی ما در مدرسه فقط آموزش دادن است، صرف‌نظر از اینکه آموزش گیرنده‌ی ما چه کسی است، اهل کجاست، چه خواسته‌ها و نیازهایی دارد، دنیا را چگونه می‌بیند، در چه نقطه‌ی جغرافیایی و در چه تاریخی زندگی می‌کند، محل زندگی و گذشته‌ی او با دنیا چه رابطه‌ای دارد. رابطه‌ی ذهنی و احساسی او با خود، اطرافیان و طبیعت چگونه است و اینکه خداوند که خالق اوست از او چه انتظاری دارد. بعد از سال‌ها اندیشیدن به این نتیجه رسیده‌ام که آموزش باید به این پرسش پاسخ دهد که: انسان چگونه می‌تواند خود را کشف کند؟

اگر مدرسه بتواند به وسیله‌ای تبدیل شود تا کمک کند کودکان ما خود را پیدا کنند و بفهمند: که هستند، چه هستند، چه توان‌ها و استعدادهای آشکار و پنهانی در آن‌ها هست، چرا اینجا هستند،

چه مسئولیت‌ها و در آینده چه نیازهایی دارند و چگونه می‌توانند به آنها دست یابند، وظیفه‌ی خود را تا حدی انجام داده است.

همیشه باید بدانیم که معلم مهربان و غمخوار پا به پای کودکان حرکت می‌کند، راهنمایی می‌کند و مشکلات و موانع موجود در سر راه درک کودکان را از میان برمی‌دارد و خود در این مسیر در جهت کشف ناشناخته‌های موجود در خود تلاش می‌کند.

مدرسه باید از محیط انتقال معلومات از بزرگتر، مسن‌تر و قوی‌تر، به کوچکتر، کم‌سن‌تر و ضعیف‌تر، به محیطی تبدیل شود که در آن همه چیز به تناسب، تجربه و یا مشاهده می‌شود، چیزهایی نو کشف می‌شود، استعدادها شکوفا می‌شود و رابطه‌ی موجود انسانی با خود، دیگران و طبیعت آشکار می‌شود.

آیا از خود پرسیده‌ایم وظیفه‌ی ما در قبال کودکان چیست؟ مگر نه این است که پیامبر فرموده است: «انی بعثت اسوه حسنه؛ من مبعوث شده‌ام که الگوی خوبی باشم». اگر واقعاً چنین است پس وظیفه‌ی ما معلمان روشن است. مدرسه‌ها باید محیطی باشند که الگوهای خوب را به کودکان بنمایانند و محیط مناسبی را برای شاد کردن آنها فراهم سازند تا کودکان در آن محیط سالم خود را کشف و به‌طور طبیعی رشد کنند.

روزی پیامبر در وقت مقرر یا همیشگی به مسجد نمی‌رسند. اصحاب نگران می‌شوند. در پی ایشان می‌گردند. در کوچه، در میان کودکانشان می‌بینند که با آن‌ها بازی می‌کنند. اصحاب می‌پرسند: ای رسول خدا! مردم در مسجد منتظرند و شما با کودکان بازی می‌کنید؟ می‌فرمایند که «من پیامبر کودکان نیز هستم».

این داستان چه درسی در رابطه با نحوه‌ی آموزش کودکان به ما می‌دهد؟

حاصل پژوهش‌های بی‌شمار تا به امروز چه بوده است؟ انسان آموزش‌دیده در پرتو این همه پژوهش چه دارد که انسان زمان ابوعلی‌سینا، نداشته است؟ انسان زمان ابوعلی‌سینا فهمید که دل هر ذره را بشکافی آفتابی در آن نهان است. اما انسان زمان پیشرفت تحقیقات و پژوهش آن را عملاً

روی هیروشیما آزمایش کرد و امروز از آن محصولات به اصطلاح استراتژیک به قدری در انبارهایش ذخیره دارد که برای تخریب چندین کره‌ی زمین بس است.

شاید خواننده‌ی گرامی خورده بگیرد که آموزش آن روز هم چندان گلی به سر نجات انسان‌ها و گریز از جنگ و خونریزی نزد، اما به یقین می‌توان گفت که آثار تخریب طبیعت در آن زمان به آن حدی که امروز مشاهده می‌شود نبوده است. در قرن‌ی که قرن ارتباطات و عصر اطلاعات است رشد سریع و فزاینده‌ی علم و تکنولوژی سبب شده است که ارتباط در زمینه‌های مختلف نزدیکتر شود، ولی بشر نتوانسته است در کاربرد علم و صنعت راه درست را در پیش گیرد. هنوز هم عمده‌ی ثروت‌ها و اندوخته‌های جهان در دست معدودی از صاحبان زر و زور است، درحالی‌که بخش بزرگی از جمعیت دنیا در حال گرسنگی به سر می‌برند. امروزه ما خود را در دنیایی مملو از شگفتی‌هایی می‌بینیم که حاصل کشفیات علمی است. ما در عین حال که در تاریکی درونی احاطه شده‌ایم می‌توانیم در پرتو این دستاوردهای بیرونی آسایش داشته باشیم.

در آموزش و پرورش هم تحولات فراوانی ایجاد شده است. تعداد مدارس بیشتر و آنها از نظر امکانات فیزیکی مجهزتر شده‌اند. در سایه‌ی پیشرفت‌های روان‌شناسی، آموزگاران درباره‌ی رفتار و عواطف انسانی اطلاعاتی را کسب کرده‌اند. اما با وجود پیشرفت‌هایی که در زمینه‌ی آموزش و پرورش حاصل شده است هنوز بسیاری از مدارس از واقعیت‌های زندگی دور هستند و نتوانسته‌اند شخصیت انسان را تعالی بخشند و او را خلاق و آزادمنش بار آورند.

خواندن اغلب کتاب‌های موجود نیز نمی‌توانند ذهن ما را روشن سازند. انسان در تحقیقاتش راجع به محیط پیرامونش، اطلاعات زیادی کسب کرده است. او انرژی‌های طبیعت را تحت کنترل خود در آورده است. اما هنوز یک مسئله ناشناخته باقی مانده است و آن، خود انسان است. فهرست کردن اکتشافات بشر در جهان مادی کار خسته کننده‌ای است. اما بشر چه کشف‌هایی در مورد خودش، زندگی، اهدافش، حقایق یا اشتباهاتش بدست آورده است؟ انسان هنوز بصورت یک راز باقی است.

به کودکان نباید به عنوان موجودات ضعیفی نگاه کرد که تنها نیازشان حمایت شدن و کمک گرفتن از دیگران است بلکه آنها موجوداتی الهی هستند که از لحظه تولد دارای زندگی پر جنب و جوش روحی روانی هستند و به وسیله فطرت هوشمندی هدایت می‌شوند که آنها را قادر به ساختن شخصیت انسانی می‌کند. از آنجایی که این کودکان هستند که در آینده انسانهای بزرگسال می‌شوند، ما باید آنها را به عنوان شکل دهنده‌ی اصلی بشریت بپذیریم. بزرگترین راز پیدایش ما در درون کودک نهفته است و آنچه انسان را به کمال رهنمون می‌سازد در او متجلی است.

با پنداشت اینکه کودک به عنوان موجودی بی‌اراده و بدون رهنمودهای درونی است، بزرگسالان او را مجبور به سر تسلیم فرود آوردن در مقابل خواسته‌های خود می‌کنند. بنابراین بزرگترها تمایلات طبیعی و حساس کودک را سرکوب می‌کنند و در درون او مخالفتها و مقاومت‌های سرسختانه‌ای را بیدار می‌سازند.

مونتسوری ایجاد صلح را منوط به دوران کودکی می‌داند چرا که جنگ تنها زمانی پایان خواهد یافت که بشریت دستخوش نوعی بازسازی روحی شود. خواش مونتسوری از جهان برای درک اهمیت کودک در تکامل روحی بشر آشکارا با تمام آموزشهایی که هدفشان تنها بر روی بزرگسالان متمرکز می‌شود، در تضاد است.

مونتسوری کودک را «شهروند فراموش شده» می‌خواند و جامعه را دعوت می‌کرد که توجه خود را به کودک معطوف کند و محیطی را به وجود آورد که نیازهای حیاتی او را تأمین نماید و آزادی معنویت را ترویج دهد تا حقانیت، امنیت و عشق کودک تضمین شود. این وظیفه خطیر باید از آن آموزش باشد، زیرا که این تنها راه بنای یک دنیای جدید و تأمین صلح است. مونتسوری معتقد بود که «آموزش برای صلح» مؤثرترین و سازنده‌ترین و تنها امید دستیابی به صلح درونی و جهانی است.

مقدمه

برکسی پوشیده نیست که مقطع پیش دبستان اثرات بسزایی در شکل گیری شخصیت کودکان دارد. توجه به آموزش‌ها و تجربیات غنی در دوره پیش از دبستان امری حیاتی و لازم است. کودکان زیر شش سال از توانایی و ظرفیت بالایی برخوردارند و در سنین پایین‌تر قدرت یادگیری بیشتری دارند. جامعه و محیط می‌تواند بستری مناسب را برای رشد و پیشرفت آنها فراهم کند. لذا آموزش‌های کیفی پیش از دبستان برای کودکان ضروری می‌باشد.

با بررسی برنامه‌های آموزشی که در کشورهای مختلف جهان موفق بوده‌اند، می‌توان به چنین نکات مشترکی پی برد: تأکید بر ایجاد فضایی مناسب، شاداب و پرنشاط؛ توجه به دوره‌های رشد و نیازهای سنی کودک؛ ایجاد تعادل بین آزادی و برنامه‌ریزی؛ همراه بودن و ارتباط بین کودک، والدین و معلم. هدف اینست که کودکان را به سمتی سوق دهند که به اندیشگرانی پویا تبدیل شده و در محیط اطراف خود کنجکاو باشند؛ به آنان کمک کنند تا یاد بگیرند که چگونه یاد بگیرند.

امروزه بسیاری از پیش‌دبستانی‌ها، با استفاده از تئوری‌های صاحب‌نظران مختلف، دارای برنامه‌های آموزشی مفیدی هستند. مونتسوری تنها، دانشمندی نیست که به مقابله با آموزش سنتی رفتارگرا می‌پردازد. اما آنچه او را برجسته می‌کند، نگاه علمی توأم با معنویت او به کودک است. وی کودک را سمبل عشق و صلح می‌داند و برای توانایی‌ها و شخصیتش احترام بسیاری قائل است. مونتسوری شاید تحت تأثیر سال‌هایی که در اوج جنبش گاندی در هند زندگی می‌کرد به آموزش برای صلح اهمیت بسیاری داده است. از نظر او آموزش صحیح تنها راه دست یابی به صلح است. سیاست فقط می‌تواند از جنگ جلوگیری کند.

روش مونتسوری چنین است که به کودکان اجازه می‌دهد تا تمامی استعداد خود را طی فعالیت‌هایشان بروز دهند. براساس دیدگاه وی، کودک خردسال با استفاده از تمام حواس خود به دنبال کشف طبیعت است. کلاس مونتسوری، کلاسی آرام و در عین حال فعال است. مربی مدام به هدایت و تصحیح فعالیت‌های کودک مشغول نیست. بلکه فضا و وسایل بگونه‌ای است که کودک

خود به خود فعالیت‌های هدایت شده را اجرا می‌کند. مربی وظایفی از قبیل آماده کردن خود، آماده نمودن محیطی زیبا و پویا جهت یادگیری خودجوش کودک، توجه به هریک از کودکان و علایق و روشهای کار آنها و ثبت آن دارد. معلم یک مشاهده کننده است و این مشاهدات به منظور شناخت و درک هر کودک و برنامه ریزی برای پاسخ به نیازهای او است.

این روش به کودک کمک می‌کند خلاقانه محیطش را بشناسد و خود را با آن منطبق نماید. علی‌رغم آزادی، در محیط مونتسه‌سوری فرد بگونه‌ای بار می‌آید که به خود اجازه نمی‌دهد هرآنچه که می‌خواهد انجام دهد. چرا که ما نمی‌توانیم خود را آزاد مطلق فرض کنیم. آزاد هستیم تا زمانی که به آزادی دیگران لطمه نزنیم.

از دیدگاه مونتسه‌سوری معیار اصلی آموزش یک کودک، طبیعی بودن آن است. در این روش توجه می‌شود تا کودک امکان انجام کارهای شخصی، آزادی مشاهده، انتخاب فعالیت، به کارگیری اعتماد به نفس و بروز خلاقیت را داشته باشد. بر طبق نظر مونتسه‌سوری، هنگامی که کودک کار خویش را تکمیل می‌نماید احساس موفقیت و رضایت می‌کند و این موجب تشویق و ایجاد انگیزه برای شروع کار بعدی وی می‌شود.

در کلاس مونتسه‌سوری کودکان سنین سه الی شش سال با هم در محیطی که مانند یک خانه‌ی مطلوب است، فعالیت می‌کنند تا فرصت کوچکترین و بزرگترین عضو یک گروه بودن را بدست آورند. او معتقد بود که این نوع کلاس بندی فرصتهای زیادی را برای ایفای نقش‌های حقیقی در طی یک سری فعالیت‌های واقعی ایجاد می‌نماید.

دکتر مونتسه‌سوری نظریاتش را به عمل درآورد. وسایل کمک آموزشی بسیاری طراحی کرد و معلمان علاقه‌مند را به طور گسترده‌ای آموزش داد. او فلسفه‌اش را به یک حرکت جهانی تبدیل کرد که موج آن کم‌کم سرتاسر دنیا را فراگرفت. نظریات و روش‌های علمی- عملی ماریا مونتسه‌سوری در طی پنجاه سال اخیر در بسیاری از کشورها، به خصوص در آمریکای شمالی، جلوه‌ی خاصی یافته است. موفقیت روش او در فراهم ساختن موجبات رشد همه‌جانبه‌ی کودکان بود. او که

معتقد بود روش‌های حفظی موجود چیزی جز انباشتن ذهن از محفوظات و ایجاد مانع برای آموزش کودکان نیست، مربیان را به مشاهده‌ی کودکان و جست‌وجوی روش‌های بهتر آموزش و پرورش دعوت کرد.

اگرچه بعضی از خانه‌های کودک مونتسوری کاملاً بر طبق شیوه مونتسوری عمل می‌نمایند، تعداد زیادی نیز وجود دارند که ترکیبی از روش‌های مونتسوری را خصوصاً در فعالیت‌های خلاقانه اجرا می‌کنند. مهم این است که هدف ما این باشد که کودکان بتوانند کارهای‌شان را با بالاترین حد توانایی‌شان انجام دهند و در این کار به آنها اعتماد داشته و برای کارهای‌شان ارزش قایل شویم. اگر توصیه‌های اساسی دکتر مونتسوری را دنبال کنیم و هر روز را با نظم، ثبات و توازن بیشتری شروع کنیم، ارزش واقعی فرایند آموزش را نشان داده‌ایم و کلاس ایده‌آلی خواهیم داشت.

ماریا مونتسوری یک مکتب علمی-معنوی را برای جهانیان به ارمغان آورد. دستاوردهای این مکتب، تعلیم و تربیت امروزه را تحت تأثیر قرار داده و روش مونتسوری را به یکی از پر طرفدارترین روشهای تربیتی به ویژه در سال‌های قبل از دبستان تبدیل کرده است. برای درک این روش حتماً باید با اصول آن آشنا شد. هدف از تألیف کتاب حاضر پرداختن به نظریاتی است که روش مونتسوری بر آنها تکیه دارد.

در کتاب دیگری تحت عنوان «علم و عمل در روش مونتسوری»، یک سری از فعالیت‌های متداول در این روش شرح داده شده است تا معلمان پیش‌دبستانی بتوانند از برنامه‌های عملی این روش استفاده کنند.

از آنجائی که قرار است کودکان، دو سال قبل از دبستان را زیر نظر آموزش و پرورش کشور، تحت تعلیم قرار گیرند، وجود منابع جدیدی که روش‌های عملی را بیان کند از ضروریات است. این ضرورت و وجود علاقه‌ی شخصی و داشتن تجربه در زمینه‌های آموزشی مؤلف را به تألیف کتاب حاضر ترغیب نموده است.